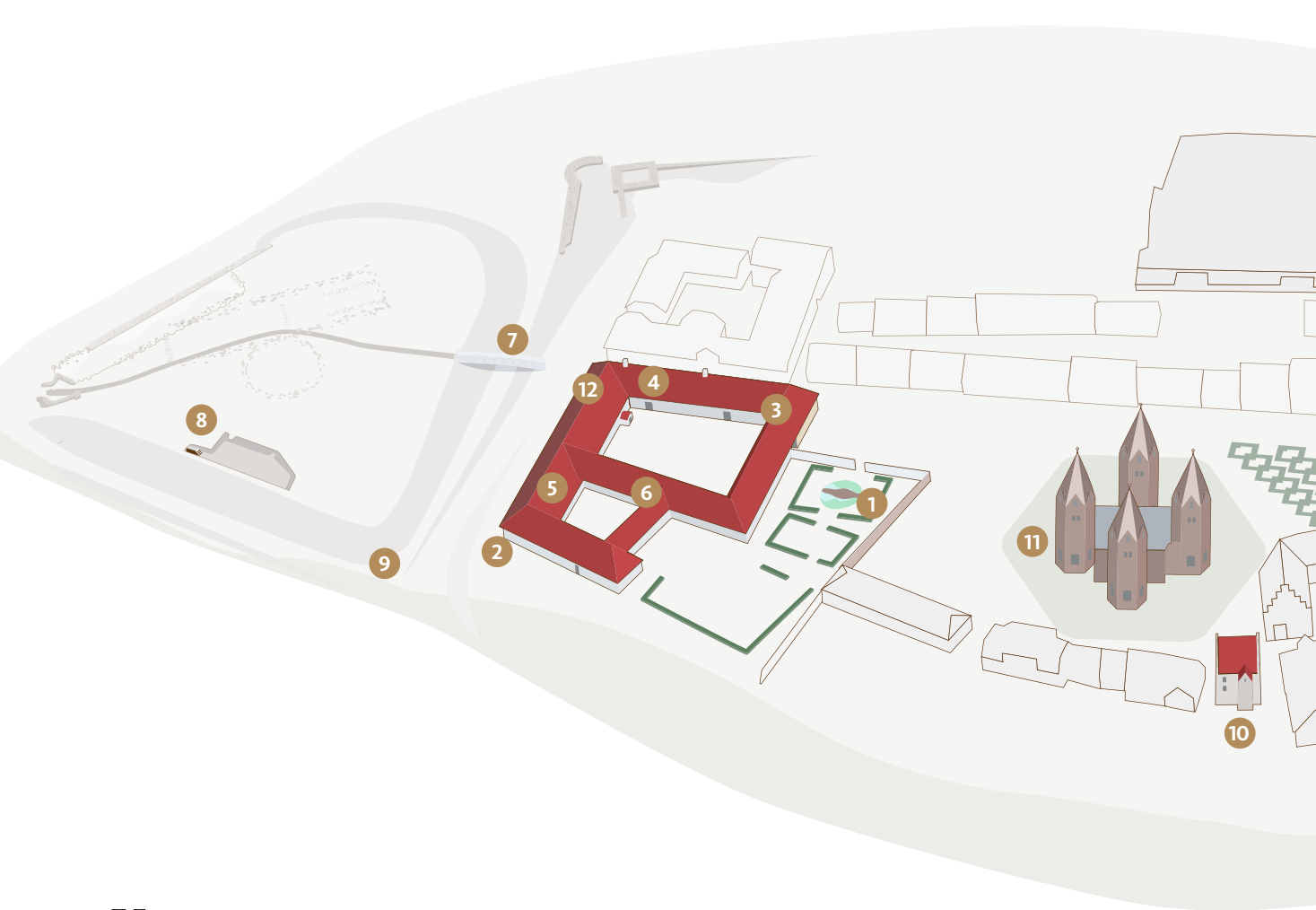

VELKOMMEN TIL KALUNDBORG MUSEUM

Oplev Højbyen på 2 timer

KALUNDBORG I MIDDELALDEREN

Velkommen til Kalundborg Museum som du finder midt i den middelalderlige bykerne. Under museet kan du stadig finde rester efter bymur og vagttårne.

Kalundborg blev grundlagt af ridderen Esbern Snare i 1100-tallet, men der har været mange bygherrer i Kalundborg siden. Esberns datter Ingeborg fik også byen til at vokse, og i 1240 var den Sjællands tredje rigeste købstad. Efter hendes død overtog kongemagten Kalundborg i 1260'erne, og Valdemar Atterdag holdt Danehof i byen i 1300-tallet.

Guiden vil føre dig igennem middelalderens Kalundborg, både igennem museets udstillinger, ruiner og Højbyens imponerende bygningsværker fra tiden.

Tekst og redaktion:

Marlene Kramm (ansv.), Martin Pavón og Mads Findal Andreasen

Publikationsår: 2020

DTP: Kulturtrold.dk

Udgivet af: Museum Vestsjælland.

Museum Vestsjælland består af: Odsherreds Museum, Malergården, Odsherreds Kunstmuseum, Bakkekammen 45, Holbæk Museum, Kalundborg Museum, Sorø Museum, Slagelse Museum, Ringsted Museum og arkiv, Flakkebjerg Skolemuseum, Skælskør Bymuseum.

Kalundborg Blev en Tross stred.
1594. Den var den 11. januar 1594. Den blev
erobret af Christian 4. af Danmark. Den blev
derfor kaldet "Lars eller Freds-Tårn"
1594.

1 MODELBYEN

Vi starter i museumshaven. Her finder du en model over Kalundborg anno 1650. På den tid lå Østborgen med slottet stadig ved indgangen til Højbyen, og Munkesøen beskyttede byen mod fjender fra nord.

De nyeste arkæologiske undersøgelser viser at det var Esbern Snare som grundlagde både Vestborgen og Østborgen i 1100-tallet. Esbern fik også bygget en vold og en voldgrav rundt om byen. I 1300-tallet var det så Valdemar Atterdag, der byggede en imponerende ringmur rundt om Højbyen og moderniserede Østborgen.

I middelalderen opholdt både konger og dronninger sig på slottet i Østborgen, og i 1417 holdt Erik af Pommern jul her. Der blev holdt Rigsråd og stændermøder, og i 1362 kom det også til at huse statsfængslet.

Omkring år 1400 flyttede Margrethe den Første rigsarkivet til Kalundborg, nærmere bestemt det kvadratiske tårn i Østborgen kaldet Folen. Tårnet fungerede også som

rigets skatkammer. Her opbevarede man det Dannebrog, der efter sigende faldt ned fra Himlen i 1219 i Estland, indtil det blev stjålet af Erik af Pommern i 1439.

Østborgen med slottet blev revet ned i 1658 af svenske soldater. I dag står der en statue af Esbern Snare foran det gamle rådhus, hvor slottet lå engang.

I den følgende tur rundt på museet og i Højbyen kommer vi forbi ruinerne af bymurens sydvestlige tårn, Vestborgen, huset i Præstegade (det højeste hus syd for kirken) og den femtårnede Vor Frue Kirke.

2 VOLDGRAVEN

Den bedste udsigt over Vestborgen, voldgraven og havnen har du fra haven ved museets sydvestlige hjørne. Gå rundt om havestuen og følg muren til hjørnet. Herfra kan man se, hvorfor man kalder den middelalderlige bykerne for Højbyen. Byen er anlagt på en naturlig bakke, der har gjort det svært at indtage byen fra havnen.

Graven mellem højbyen, hvor du står, og Vestborgen er gravet med håndkraft – sandsynligvis efter ordre fra Esbern Snare. Ved at befæste borg, by og havn rensede han havnen for sørøvere. Sådan beskriver historikeren Saxo det omkring 1200.

Der kom først vand i voldgraven omkring 1285, godt 100 år efter den blev gravet. I dag er der ikke længere vand i voldgraven, men det kommer der måske igen.

Der var ikke meget tilbage af den gamle voldgrav rundt om Vestborgen, da arkæologer begyndte at grave her i 1907. Det var en kæmpe overraskelse, da der pludseligt dukkede rester op af 1100-tals bygninger på borgområdet. Ingen vidste, at der i middelalderen havde ligget en borg lige her.

Gå tilbage til museumshaven af samme sti, du kom fra.

3

DE HALSHUGGEDE MÆND

Inde på museet finder du en montre med to halshuggede mænd fra middelalderen. Vi ved ikke, hvorfor de blev halshugget, men deres begravelse er meget usædvanlig.

En kristen begravelse i middelalderen foregik på indviet jord på en kirkegård. Den døde blev lagt med hovedet mod vest, så man lå med blikket rettet mod øst. Den døde skulle så vågne på Dommens dag, hvor Jesus ville komme fra øst.

De halshuggede mænd blev begravet ved en å. I stedet for at kigge mod øst, var begge hoveder placeret mellem deres ben, så de endte med at se sig selv ind i skridtet og mod vest. Hvad de to mænd havde gjort for at fortjene denne straf og ydmygelse, ved vi ikke.

Henrettelsen af de to mænd med sværd eller økse har været en voldsom oplevelse. Således er den ene mand blevet halshugget gennem ansigtet, da han sandsynligvis har kæmpet for sit liv.

4 Udstillingen 'I Korsets Tegn' (Rum 6 på museet)

I museets nordlænge finder du udstillingen **I Korsets tegn**, og i rum 6 kan du finde spor efter både krig og kristendom i middelalderens Kalundborg.

RØGELSESKAR

Det lille røgelseskar fra Bjergsted Kirke blev brugt af præsten i en landsby udenfor Kalundborg i middelalderen. Røgelseskarret blev svunget fra side til side, mens røgen sivede ud af hullerne. Man mente, at røgen havde en rensende virkning.

Røgelseskarret skal ligesom den femtårnede kirke i Kalundborg forestille Det Himmelske Jerusalem. Det var et lykkeligt sted uden synd, og det lå oppe i himlen. Man mente, at herfra ville Gud sørge for, at menneskene på Jorden ikke længere skulle kende til død, tårer, sorg, skrig og smerte.

ARMBRØSTBOLTE

Rundt omkring i Højbyen har man fundet armbrøstbolte, altså spidsen fra den korte, kraftige pil man affyrede med armbrøsten. En er fundet på Vestborgen, en nord for kirken og en på Østborgen. Armbrøsten var så ødelæggende, at paven i 1100-tallet gjorde det forbudt at skyde med den mod andre kristne. Det blev dog ikke efterlevet.

5 RUINEN I VESTLÆNGEN

Gå ud i museumsgården, og tag indgangen til venstre for "kælder"-skiltet. For enden af rum 16 finder du ruinerne af Valdemar Atterdags vagttårn fra omkring 1356.

I 1341 var Kalundborg besat af holstenske grever, og først efter flere års belejring fik Valdemar Atterdag forhandlet byen tilbage til kongemagten. Selvom byen allerede var godt befæstet, fik Valdemar herefter opført en bymur med vagttårne hele vejen rundt.

Der er kun ruiner tilbage af tårne og bymur i Kalundborg, men arkæologerne tror, at muren var 6-8 meter høj. Valdemar Atterdag byggede nemlig også en ringmur i Vordingborg lidt senere i 1364, og her var Gåsetårnet et af borgens ni vagttårne.

Fra toppen af det firkantede vagttårn kunne armbrøstskytten affyre sine bolte. Senere blev der sandsynligvis skudt med kanoner fra toppen af vagttårnet.

Hjørnetårnet var bygget ind i bymuren, som stadig ligger under museet. Væggen følger bymuren mod syd og vest, og den gamle bymur trækker stadig fugt op i museets vægge.

6 KORSRIDDERTAPETET

Fra rum 16 går du ind ad døren til rum 17, hvor Korstogtapetet hænger.

Det vævede tapet er lavet i 2015 og fortæller blandt andet historien om, hvordan Esbern Snare grundlagde Kalundborg i 1167 med støtte fra sin bror biskop Absalon og sin fosterbror Kong Valdemar den Store.

Vi ser også de to korstog, Esbern Snare spillede en rolle i. Esbern Snare var ridder og vises derfor i ringbrynje og bordeaux-

rød dragt. På tapetet kan man se Esbern på korstog mod Rügen, hvor den store gudefigur Svantevit blev væltet, og venderne blev tvangs døbt.

På næste scene ser vi, at paven har sendt et bud med nyheden om, at Jerusalem er faldet igen. Esbern taler for korstog men er selv blevet for gammel til at deltage. 15 riddere vil afsted, men det lykkedes kun for få af dem, og da de endelig ankommer til Jerusalem, er der indgået fred.

7 SKJOLDMUR OG BYMUR

Gå rundt om museet til broen der fører over voldgraven.

Når du krydser den gamle voldgrav på vej over til Vestborgen, kan du se resterne af en skjoldmur fra 14-1500-tallet. Skjoldmuren skulle forstærke Valdemar Atterdags bymur fra 1356. Du kan skimte bymurens nordlige hjørnetårn til højre for skjoldmuren.

Indtil 1978 lå villaen Kollemorten lige her i voldgraven og skjulte en del af skjoldmuren. På det tidspunkt var voldgraven blevet fyldt op med jord igennem århundreder.

8 VESTBORGEN

Det var sandsynligvis Esbern Snare, der fik bygget Vestborgen i 1160'erne for at beskytte Kalundborg mod nordmænd, tyskere og vendere.

Ringmuren og hans bolig i Vestfløjen blev bygget af kampesten og ikke af tegl, som bymuren og Østborgen senere blev. Teglstenene blev først taget i brug i 1160'erne i Danmark, og i starten blev de brugt til kirker og klostre.

Den sydligste bygning på Vestborgen er bygget af tegl og blev sandsynligvis opført af Esberns datter Ingeborg og hendes mand Peder. Her kunne de bo komfortabelt med noget så eksklusivt som gulvvarme.

Sporene efter den såkaldte hypokaust, der sendte varm luft op igennem gulvet, blev fundet under en udgravning i 1907 bag ved kældertrappen. Du kan stadig gå ned af kældertrappen den dag i dag.

9 HAVNEN

Fra Vestborgen skal du videre til huset i Præstegade. Hvis du er dårligt gående så gå tilbage mod den femtårnede kirke og gå rundt om kirken til højre. Her finder du huset. Hvis ikke så gå tilbage over voldgraven og følg stien mellem museet og Vestborgen ned mod vandet. Gå til venstre ad Lundevej.

Fra vejen kan du se vandet mellem husene. I middelalderen kunne skibene sejle helt ind til baghaverne og læsse af. Måske ligger der stadig rester af anløbsmøler under villaerne.

Saxo kalder Kalundborg Fjord for Hærvig, det vil sige hærens fjord, i sin Danmarkshistorie fra omkring 1208. Det var en naturlig beskyttet havn, og den blev sandsynligvis brugt som ledingsflådens samlingssted.

Når du kommer forbi T-krydset, skal du gå op ad den stejle trappe. Stien hedder Skibslågestrædet, da den senest i 1486 var bindeled mellem stranden og Højbyen.

På vej op ad trappen kommer du forbi en platform med en bænk. Her lå et af vagttårnene i middelalderens bymur, skibslågetårnet. Her måtte de handlende forbi med deres varer fra skibene, hvis de skulle på markedet inde i byen.

10 STENHUSET I PRÆSTEGADE 23

For enden af trappen finder du et af byens syv stenhuse fra middelalderen. Huset er det bedst bevarede byhus fra dansk middelalder, men det er også usædvanligt. Det blev bygget i 1499 af sognepræsten i Rørby, og han gav samme år huset til Sct. Gertruds Alter. Huset blev altså bygget som en Sankt Gertruds Gård, hvilket kan forklare det ekstraordinære udseende. Sankt Gertrud beskyttede de rejsende, og dem var der mange af i Kalundborg. Måske fungerede huset i starten som et herberg for de rejsende. Senere blev det brugt som præstegård.

I Vor Frue Kirke kunne de rejsende også finde et kapel og et alter for Sct. Gertrud.

Hvis du går rundt om huset, kan du se, at det oprindeligt har været bygget sammen med et bindingsværkshus mod øst. Dørene i gavlen, der forbandt husene, er muret til men stadig synlige.

11 VOR FRUE KIRKE

De fleste er enige om, at det var Esbern Snare, der satte gang i byggeriet af den femtårnede kirke, men at det var hans datter Ingeborg, der gjorde arbejdet færdigt i 1225, da Esbern på det tidspunkt var død.

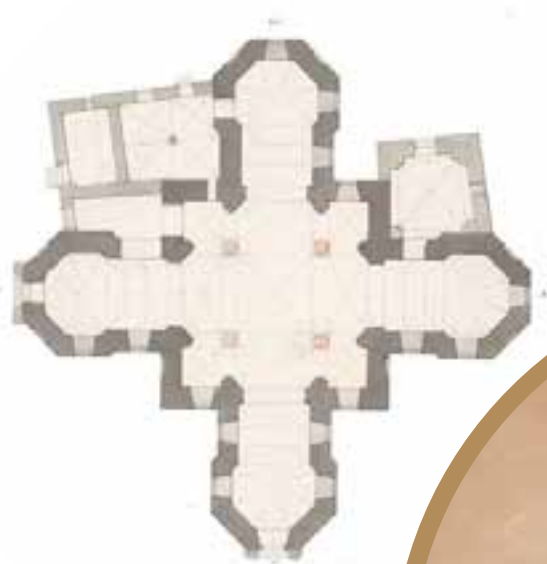
Formen på Vor Frue Kirke skal sandsynligvis ligne Det Himmelske Jerusalem. I korstogstiden mente man, at Himmelstaden var en firesidet, befæstet by flankeret af tårne.

Kirken var sandsynligvis en reference til det korstog, Esbern Snare deltog i mod venderne på den anden side af Østersøen og korstoget mod Jerusalem, som han var med til at støtte.

Da Jacob Kornerup tegnede kirken i 1851, stod der kun fire tårne tilbage. Det midterste tårn styrtede nemlig sammen i 1827 og blev først genrejst i 1867-71. Midtertårnet blev båret af fire søjler inde i kirken.

Tre af søjlebærerne, dvs. bunden af søjlerne, kan du nu finde på kirkegården foran Kirkeladen.

Ifølge et sagn fik Esbern Snare hjælp af en trolld til at bygge Vor Frue Kirke.

12 KÆLDEREN PÅ MUSEET

Hvis du ikke har fået nok af munkesten og fugtige ruiner, så kan du fortsætte ned i museets kælder fra gårdspladsen. Her kan du finde rester af bymuren fra 1300-tallet i bygningen, som er fra 1700-tallet. Munkestenene blev nemlig genbrugt til vægge og gulv mange steder rundt omkring i Højbyen, efter bymuren blev revet ned.

Hvis du går til venstre, når du kommer ned ad kældertrappen, så lander du i et rum med tremmer for vinduet. Selvom det ligner en fangekælder, så skulle tremmerne faktisk holde folk ude og ikke inde. Her blev købmandsgårdens brændevin nemlig opbevaret igennem 17-1800-tallet.

